

Н. М. Кучерук,
магістрант ННІ педагогіки
(Магістратура 8.18010020 "Управління
навчальним закладом "Житомирського державного
університету імені Івана Франка, м. Житомир)
e-mail: alla.kuczeruk98@mail.ru

Системний підхід до управління навчальним закладом

У статті розкрито особливості системного підходу до управління навчальними закладами. Поглиблено бачення наукового підходу до системного управління та застосування сучасних принципів для ефективного управління навчальними закладами, забезпечення суспільства освіченими і висококваліфікованими особистостями.

Актуальність дослідження: Актуальність теми дослідження обумовлена проблемами системи освіти в Україні, положеннями Закону «Про освіту», «Концепції модернізації освіти» новітніми науковими досягненнями в педагогіці, психології, теорії та практиці управління освітніми установами, що працюють в режимі розвитку; необхідністю оновлення змісту освіти на основі державних освітніх стандартів, базисного навчального плану; впровадженням в практику навчання сучасних парадигм освіти, інноваційних технологій, орієнтованих на особистість школяра (учня).

Сучасна управлінська парадигма формувалася під впливом різних підходів до моделі організації як об'єкта управління. На її основні положення вплинули й суттєві зміни у світовому суспільному й економічному розвитку. Виникла потреба в появі нових методів управління, які б враховували сучасні реалії [1: 95-96].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На початку ХХ століття Ф. Тейлор започаткував принципи наукового управління, і на його думку, лінійний підхід в управлінні є найбільш ефективним. Лінійний (процесний) підхід в управлінні розвивався також завдяки роботам Г. Ганта, Ф. Гілбрета, Л. Гілбрет, Г. Емерсона, Л. Урвіка, Дж. Муні, Л. Верба.

В 20-30-х роках ХХ століття з'являються роботи М. Фоллет та Е. Мейо, які заклали основи «школи людських відносин», в якій визнавались дія «закону ситуації» на противагу положенням лінійного підходу щодо існування одного, кращого із всіх способів управління організацією. Ця позиція мала серйозне підґрунтя, і в подальшому «школа людських відносин» трансформувалась у «школу поведінкових наук» (Д. Макггрегор, Г. Саймон, Д. Макклелланд та інші. Основою для розроблення у 50-х роках ХХ століття теорії і практики системного управління став інтенсивний розвиток теорії систем (Л. Берталанфі). Системне управління інтенсивно розвивалось, у другій половині ХХ століття завдяки роботам П. Друкера, Т. Пітера, Р. Уотермана, Р. Паскаля, Е. Атоса – авторів моделі «Маккінсі 7С» [2: 22].

У 90-х роках ХХ століття ми стали свідками руйнації ідей теорії класичного управління та поступової заміни їх принципами наукового менеджменту. Концепція американського лікаря-психіатра, психолога Е. Мейо

будується на людських стосунках: важливо встановлення теплих неформальних, продуктивних стосунків між людьми. Працівники достатньо інтелігентні люди, вони мають думки та ідеї, які можуть бути корисними для справ. При доборі керівників Е. Мейо рекомендував враховувати не тільки їх професійні знання, а й здатність управляти людьми, налагоджувати з ними здорові стосунки на користь виробництва.

Теорія Ф. Герцберга акцентувала гігієнічні фактори виробництва та питання охорони праці. Висунув положення про те, що існує два типи факторів, які впливають на трудову поведінку працівників.

Перша група факторів містить у собі умови праці, оплату праці, гарантію зайнятості, соціальний статус, пільги установи і не здійснює стимулюючого впливу на робітника.

Друга група факторів безпосередньо впливає на мотивацію працівників і сприяє підвищенню ефективності їх праці. Відносять: особиста відповідальність та можливість приймати рішення, просування по службі, позитивна оцінка досягнень, почуття задоволення від досягнутого, зміст трудових операцій.

На думку В. Врума, людина прагне докласти зусиль до виконання лише тих дій, що:

- призведуть до задоволення її потреб;
- мають найбільшу, на її думку, можливість успіху.

В аналізі мотивації працівника треба враховувати три фактори очікування: очікування результату; очікування винагороди; очікування якості винагороди [3: 5]. У сучасній теорії управління є багато підходів до структури функцій управління. Дотепер зберіг своє значення підхід до функцій управління, розроблений ще А. Файолем, який вважав, що управляти - це передбачувати, планувати, організовувати, розпоряджуватися, координувати та контролювати.

Ю. Конаржевський у процесі управління виділяє такі функції: педагогічний аналіз, планування, організація, контроль, регулювання.

М. Альберт, М. Мексон, Ф. Хедоурі вважають, що процес управління становлять планування, організація, мотивація та контроль.

Аналогічною є позиція В. Лазарева та М. Поташника, які вважають, що повний управлінський цикл (від постановки мети управління до її реалізації) становлять планування, організація, керівництво (мотивація), контроль.

Значно відрізняється від попередніх позиція П. Третьякова та Т. Чекмарьової, які вважають самостійними та взаємопов'язаними такі функції: інформаційно-аналітичну; мотиваційно-цільову; планово-прогностичну; організаційно-виконавську; контрольно-оціночну; регулятивно-корекційну.

Систему функцій управління не можна визначити без розгляду сутності таких понять, як цикл управління, функція управління, а також без аналізу кожної з функцій управління [4: 155].

Мета статті. Аналіз системного підходу в управлінні навчальними закладами для покращення навчально-виховної діяльності освітніх закладів.

Виклад основного матеріалу. Наукова теорія управління навчальними закладами інтенсивно почала розвиватися за останні 30 років, але і на сьогодні немає єдиного погляду на зміст таких понять, як управління, керівництво, функції управління, методи управління. Це зумовлено тим, що дана проблема має багатоаспектний характер і синтезує в собі дані таких наук, як економіка, філософія, соціологія, кібернетика та ін. [5: 22].

Системний підхід ґрунтується на понятті система. Система – це організована множина взаємопов'язаних компонентів та елементів, що взаємодіють між собою й зовнішнім середовищем у процесі досягнення поставленої мети [1: 12].

Системний підхід до діяльності передбачає: інформаційне забезпечення управління; своєчасну реакцію на інформацію; визначення мети та спрямування діяльності; прийняття управлінського рішення; діяльність засобами всього управлінського циклу, а не поодиноких функцій; створення систем, аналітичної діяльності, організаційно-координаційної діяльності, контролю управління розвитком закладу тощо; застосування програмно-цільового підходу управління: мета – діяльність – результат; технологію, алгоритмізацію, раціоналізацію діяльності; культуру управління [1: 17].

Управління як система є моделлю, що включає: мету; завдання; функції; технології, методи, прийоми; організаційну структуру; результати діяльності [6: 43].

Педагогічна система визначається як певна сукупність взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, які підпорядковані цілям навчання та виховання дітей. Вона характеризується відкритістю, складністю, соціальною природою, динамічністю, цілеспрямованістю, цілісністю. Уміння керівника управляти навчальним закладом як системою дозволяє бачити її в цілому, комплексно, а відтак значно простіше визначати перспективи, стратегії, рівень цілісності. Реальною перевагою системного підходу є можливість спостерігати за окремими підсистемами, помічати її слабкі місця, низький рівень розвитку та вносити своєчасну корекцію [7: 16].

Навчальний заклад — це реальна, складна, динамічна, відкрита, ймовірна з елементами детермінованості, цілеспрямована система, яка функціонує за допомогою внутрішнього управління (самоврядування) та зовнішнього — державного управління. Поняття "система" розглядають як порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь, або як форму організації, будови чого-небудь, або як сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням, або як будову, структуру, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин. Цілісність структурних компонентів педагогічної системи забезпечує така підсистема навчального закладу, як управлінська, яку можна розглядати як самостійну складну систему. Її структурними компонентами є такі:

1. Мета управління — створення умов для реалізації мети навчального закладу.

2.Управлінська інформація, яку містять концепції діяльності, плани роботи, накази, розпорядження, положення, пам'ятки, інструкції, розклади занять, рішення колегіальних органів тощо.

3.Засоби управлінської комунікації, тобто засоби, форми, методи управління.

4.Керуюча підсистема, яку утворюють органи адміністративного та колегіального керівництва навчальним закладом.

5.Керована підсистема — педагогічна система, матеріально-технічна, фінансова системи.

Специфічною рисою управлінської діяльності є те, що вона спрямована на забезпечення системного цілісного характеру функціонування як педагогічної системи, так і системи управління.

Для того щоб забезпечити цілісність структурних компонентів керуючої підсистеми, треба забезпечити системний характер змісту управлінської діяльності. Цю систему становить діяльність зі створення прогностичних, педагогічних, психологічних, організаційних, правових, кадрових, матеріально-фінансових, ергономічних, методичних умов для забезпечення реалізації мети навчального закладу [4: 159].

Однак освітній процес – це не тільки й стільки сума або набір якихось послідовних елементів, скільки цілеспрямована навчально-виховна діяльність учителя в єдності з навчально-пізнавальною та самоосвітньою діяльністю учнів. Цей процес є не тільки керованим, а й самокерованим. Така система обов'язково характеризується цілісністю. Додавання або вилучення будь-якого компонента видозмінює її, перетворює на іншу, нову систему, а подекуди й руйнує її. Таким чином, діяльнісною системою вважається сукупність об'єктів, взаємодія яких сприяє виникненню нових інтегральних якостей, що не притаманні окремим складовим системи. У контексті освітнього процесу та управління ним «педагогічна система» - це велика кількість взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, що підпорядковані цілям освіти, виховання дітей та підлітків [8: 29].

Управління - це діяльність, що забезпечує планомірний і цілеспрямований вплив на управлінську систему з метою її максимального функціонування. Неодмінною умовою функціонування управлінської системи є рух інформації від органу управління до об'єкта управління і назад.

Управляти діловито – це значить управляти із знанням справи. Керівник закладу освіти повинен бути всебічно компетентним у питаннях педагогічної теорії і практики, основ наукової організації праці, передового досвіду в управлінні закладом освіти. Він повинен добре знати перспективи та невідкладні завдання роботи закладу. Яким керує, знати рівень державних вимог, вміти збирати факти, узагальнювати практичний досвід, правильно використовувати кращий досвід педагогічних працівників. В.О.Сухомлинський радив своїм колегам: «Умійте осмислити пройдений шлях. Осмислення того, що вже зроблено, - це велике духовне багатство школи».

Механізми системного управління часто називають демократичними, адже вони потребують пошуку колективом оптимального шляху вирішення проблем [9: 27].

Висновок. Провівши вивчення і аналіз наукових напрацювань із Э. М. Хриковим можна погодитися, що функціонування та розвиток навчального закладу залежить від сукупності зовнішніх та внутрішніх чинників прямого й опосередкованого впливу на заклад. Передусім – це особливості соціально-економічного, політичного і культурного розвитку країни, зосереджені в системі освіти матеріально-фінансові, кадрові ресурси, культурний простір. У якому зростають особистість, тенденції розвитку освіти, рівень розвитку наук, які працюють на навчальний заклад, формуються система державного управління освітою, нормативно-правова база, що забезпечує функціонування навчального закладу. Уся ця сукупність постійно змінюваних зовнішніх умов під дією об'єктивно - суб'єктивних чинників трансформується.

Кожен стан розвитку суспільства зумовлює відповідні йому особливості управління і внутрішнє життя навчального закладу. Тому на сучасному етапі необхідне продовження вивчення і подальший пошук ефективних методів управління навчальними закладами.

Рациональне поєднання класичних і модернізованих функцій, форм і методів управлінської діяльності керівника навчального закладу в сучасних умовах є запорукою ефективного формування творчого колективу педагогів та учнів, демократизації та гуманізації навчально-виховного процесу, відкритості навчального закладу як динамічно соціальної системи, яка здатна до генерування та впровадження педагогічних інновацій (наукових і практичних досліджень із соціально-педагогічних та психологічних дисциплін), адекватного сприйняття соціально-педагогічних змін у суспільстві, встановлення різнобічних зв'язків з громадськістю та учасниками навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел та літератури

1. Менеджмент організації: підручник / Л. І. Федулова [та ін.]. – К. : Либідь, 2003. – 448 с.
2. Осадчий І. Г. Соціально-філософські аспекти формування загальної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу : монографія / Осадчий І. Г. – К.: Пед. думка, 2012. – 148 с.
3. Крижко В. В. Теорія та практика менеджменту в освіті : навч. посіб. / В. В. Крижко. – Запоріжжя : Просвіта, 2003. – 272 с.
4. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : навч. посіб. / Є. М. Хриков. – К. : Знання, 2006. – 365с.
5. Островерхова Н. М. Ефективність управління загальноосвітньою школою : соціально-педагогічний аспект / Н. М. Островерхова, Л. І. Даниленко. - К. : Школяр, 1995. - 302 с.
6. Осовська Г. В. Менеджмент організацій : навч. посіб. / Г. В. Осовська, О. А. Осовський. –Київ : Кондор, 2007. - 420 с.

7. Кучерова, Г. Шляхи організації НВП / Г. Кучерова // Директор школи. - 2011. - N 29/30. - С. 1, 3-35

8. Освітній менеджмент : навч. посіб. /за заг. ред. Л. І. Даниленко, Л. М. Карамушки. - К. : Шкільний світ, 2003. - 400 с.

9. Федоренко П. Системний підхід у практиці управління школою / П. Федоренко // Завуч. – 2011. - № 15. – С. 4 - 6

Н. Кучерук

Системный подход к управлению учебным заведением

В статье раскрыты особенности системного подхода к управлению учебными заведениями. Углубленно видение научного подхода к системному управлению и применения современных принципов для эффективного управления учебными заведениями, обеспечение общества образованными и высококвалифицированными личностями

N. Kucheruk

System approach to management education institution

The article describes the features of a systematic approach to the management of educational institutions. Profound vision of a scientific approach to system management and application of modern principles for the effective management of educational institutions, providing public educated and highly skilled workers.